

KS. PAWEŁ LEWANDOWSKI
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

KOMPETENCJE BISKUPA DIECEZJALNEGO DOTYCZĄCE ŚRODKÓW SPOŁECZNEGO PRZEKAZU W KODEKSIE PRAWA KANONICZNEGO Z 1983 R.

W Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.¹ prawodawca kościelny bezpośrednio poświęca środkom społecznego przekazu jedenaście kanonów (822-832), które składają się na tytuł IV: *De instrumentis communicationis socialis et in specie de libris* księgi III *De Ecclesiae munere docendi*. W sposób pośredni zaś do środków społecznego przekazu nawiązuje w: kan. 666 należącym do księgi II: *De Populo Dei*; kan. 747, 761, 772, 779, 804 należących do księgi III: *De Ecclesiae munere docendi*; kan. 1063 należącym do księgi IV: *De Ecclesiae munere sanctificandi* oraz kan. 1369 należącym do księgi VI: *De sanctionibus in Ecclesia*².

1. POSŁUGIWANIE SIĘ ŚRODKAMI SPOŁECZNEGO PRZEKAZU ORAZ POUCZANIE O OBOWIĄZKU WSPÓŁPRACY W ICH WYKORZYSTANIU

Zadaniem Kościoła założonego przez Jezusa Chrystusa jest sumienne strzeżenie depozytu wiary, wnikliwe badanie prawdy objawionej oraz gorliwe głoszenie Ewangelii wszystkim narodom. W wypełnianiu tejże misji Kościół zobowiązany jest do korzystania ze środków społecznego przekazu (kan. 747 § 1)³. Na podstawie tego prawodawca kodeksowy w kan. 822 § 1 nakłada na biskupa diecezjalnego obowiązek posługiwania się tymi środkami: „W wypełnianiu swojej funkcji pasterze Kościoła, korzystając z prawa przysługującego Kościołowi, powinni posługiwać się środkami społecznego przekazu”⁴. Za cenną należy zatem uznać uwagę

¹ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, pp. 1-317; *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984 [dalej cyt.: KPK/83].

² A. SCASSO, *La Chiesa e gli strumenti di comunicazione sociale. Sviluppi e prospettive nel 25° anniversario della promulgazione del Codice di Diritto Canonico*, „*Angelicum*” 85 (2008), s. 122.

³ B. CIEŚLAK, *Posługa nauczania w Kościele*, „*Ateneum Kapłańskie*” 76 (1984), z. 2, s. 224.

⁴ Sobór Watykański II zobowiązuje biskupów diecezjalnych, aby w głoszeniu nauki chrześcijańskiej stosowali różne środki dostępne w czasach współczesnych, w sposób szczególny: przepowiadając

Papieskiej Komisji do Środków Społecznego Przekazu, która w instrukcji duszpasterskiej *Communio et progressio*⁵ przypomina, że właściwe wypełnienie tego obowiązku uzależnione jest od dobrej znajomości środków społecznego przekazu i umiejętności posługiwania się nimi (CP 15, 110). Fakt ten podkreślony został również w dyrektorium *Apostolorum successores*⁶, w którym Kongregacja ds. Biskupów wskazuje, że biskupi diecezjalni – świadomi znaczącej skuteczności środków społecznego przekazu w wypełnianiu misji głoszenia Ewangelii – z powodzeniem powinni umieć wykorzystywać nowe narzędzia komunikacji (AS 139).

Z powyższej dyspozycji prawnej wypływa kolejna kompetencja biskupa diecezjalnego – obowiązek pouczenia wiernych o potrzebie współpracy zmierzającej do tego, aby użycie środków społecznego przekazu zostało przeniknięte „duchem ludzkim i chrześcijańskim” (kan. 822 § 2). Należy zwrócić uwagę na to, iż wykorzystane w analizowanym kanonie pojęcie „używanie” (*usus*) środków społecznego przekazu obejmuje z jednej strony rolę przyjmującego program medialny, z drugiej zaś – samą działalność dziennikarzy, redaktorów, autorów książek i filmów, osób kształtujących program, aktorów i artystów⁷.

Norma kan. 822 § 2 dobrze koresponduje z postanowieniami dekretu *Inter mirifica*⁸. Ojcowie soborowi wskazują, iż na biskupach diecezjalnych „spoczywa obowiązek takiego pouczenia i kierowania wiernymi, aby oni – również dzięki po-

nie słowa; nauczanie katechizmu; wykład nauki chrześcijańskiej w szkołach, akademiach, na konferencjach i zjazdach; środki społecznego przekazu (SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, Decretum de pastoralis episcoporum munere in Ecclesia Christus Dominus (28.10.1965), AAS 58 (1966), pp. 673-696; tekst polski: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Tekst polski, nowe tłumaczenie, Poznań 2002, s. 236-258, nr 13).

⁵ PONTIFICIUM CONSILII INSTRUMENTIS COMMUNICATIONIS SOCIALIS PRAEPOSITUM, Instructio pastoralis *Communio et progressio* (23.05.1971), AAS 63 (1971), pp. 593-656; tekst polski: *Kościół o środkach komunikowania myśli*, red. J. Góral, K. Klauza, Częstochowa 1997, s. 174-274 [dalej cyt.: CP].

⁶ CONGREGAZIONE PER I VESCOVI, Direttorio per il ministero pastorale dei vescovi *Apostolorum successores* (22.02.2004), Città del Vaticano 2004; tekst polski: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, red. W. Kacprzyk, M. Sitarz, Lublin 2006, s. 517-711 [dalej cyt.: AS]. Szerzej o samym Dyrektorium zob. F. FABENE, *Il nuovo Direttorio per i vescovi «Apostolorum successores»*, „Apollinaris” 78 (2005), nr 1-2, s. 375-398; T.J. GREEN, *The 2004 Directory on the Ministry of Bishops: Reflections on Episcopal Governance in a Time of Crisis*, „Studia Canonica” 41 (2007), nr 1, s. 117-151.

⁷ E. GÓRECKI, *Prawo i obowiązek Kościoła do korzystania ze środków społecznego przekazu w przygotowaniu kandydatów do kapłaństwa*, w: *Przesłanie chrześcijańskie a mass media. Aspekty prawnokanoniczne. Materiały spotkania wykładowców prawa kanonicznego (WSD oo. Redemptorystów, Tuchów, 7-8 kwietnia 1999 roku)*, red. A. Kaczor, Lublin 2000, s. 24.

⁸ SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, Decretum de instrumentis communicationis socialis *Inter mirifica* (04.12.1963), AAS 56 (1964), pp. 145-157; tekst polski: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, s. 87-95 [dalej cyt.: IM].

mocy tych środków – zmierzali do zbawienia i doskonałości własnej oraz całej rodziny ludzkiej” (IM 3). Według dyktorium *Ecclesiae imago*⁹, uwagi udzielane przez biskupów diecezjalnych powinny być przepojone miłością pasterską, głęboko zakorzenione w nauce Kościoła oraz wyrażane językiem prostym, odpowiednio dostosowanym do słuchaczy (EI 74)¹⁰.

Prawodawca kodeksowy zobowiązuje wszystkich wiernych – zgodnie z własną pozycją i zadaniem – do współpracy w budowaniu Kościoła także za pomocą środków społecznego przekazu (kan. 208, 822 § 3). Jak zauważają Ojcowie soborowi, aby to współdziałanie było skuteczne, powinno się odpowiednio kształcić księży, zakonników, a także wiernych świeckich (IM 15). Wiodącą rolę w tej materii powinien spełniać biskup diecezjalny, jako pierwszy Pasterz określonej porcji ludu Bożego. Ogólną dyspozycję prawną uszczegółowia Papieska Komisja do Środków Społecznego Przekazu: „Kandydaci do kapłaństwa, zakonnicy i zakonnice, kształcący się w seminariach i domach formacji, powinni należycie zrozumieć społeczną doniosłość środków przekazu, a także zapoznać się z ich techniką, by nie pozostać z dala od życia i nie utracić zdolności podejmowania prac apostołskich na odpowiednim poziomie [...]. Nadto księża, zakonnicy i zakonnice powinni wiedzieć, w jaki sposób kształtują się dziś opinie, nastawienia i sposoby reagowania, a także, w jaki sposób zależą one od czasu i okoliczności, ponieważ słowo Boże jest głoszone dzisiejszym ludziom, a środki społecznego przekazu stanowią w tym względzie bardzo istotną pomoc” (CP 111). Kongregacja Wychowania Katolickiego w instrukcji *Wskazówki odnośnie do formacji przyszłych kapłanów w zakresie środków społecznego komunikowania*¹¹ wyróżnia trzy poziomy formacji seminaryjnej w tym zakresie: pierwsze dwa – obowiązkowe dla wszystkich alumnów – za cel przyjmują uformowanie właściwych postaw względem środków społecznego przekazu oraz wykształcenie umiejętności korzystania z nich w przyszłej pracy kapłańskiej; trzeci poziom – *stricte* specjalistyczny – prze-

⁹ SACRA CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, Directorium de pastorali ministerio Episcoporum *Ecclesiae imago* (22.03.1973), Romae 1973; tekst polski: *Ustrój hierarchiczny Kościoła*, s. 403-516 [dalej cyt.: EI].

¹⁰ G. DELMANOWICZ, *Środki społecznego przekazu w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku, w: Omnia transeunt – Caritas manet. Księga Jubileuszowa dedykowana Księdzu Profesorowi Władysławowi Głowie w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. H. Słotwińska, L. Pintal, M. Wyrastkiewicz, Lublin 2012, s. 613.

¹¹ CONGREGAZIONE PER L'EDUCAZIONE CATTOLICA, *Orientamenti per la formazione dei futuri sacerdoti circa gli strumenti della comunicazione sociale* (19.03.1986), Roma 1986; tekst polski: *Kościół a środki społecznego przekazu*, red. J. Chrapek, Warszawa 1990, s. 78-102 [dalej cyt.: WFPK].

znaczony jest dla tych, którzy już pracują w mass mediach lub przygotowują się do tej pracy (WFPK 9).

Do odpowiedniego kształcenia w zakresie posługiwania się środkami społecznego przekazu biskup diecezjalny zobowiązany jest zatrudnić w seminarium duchownym ekspertów w tej materii, którzy przygotowani są do prowadzenia wykładów w taki sposób, aby seminarzyści nie zatracili z pola widzenia głównego celu posługiwania się tymi środkami, za jaki należy uznać zbawienie dusz i rzeczywistą przemianę osób (AS 139).

Biskup diecezjalny zobligowany jest także do troski o kształcenie wiernych świeckich w dziedzinie środków społecznego przekazu w zakresie technicznym, merytorycznym i moralnym przez zwiększenie liczby szkół, wydziałów i instytucji, w których to dziennikarze, twórcy filmów, redaktorzy radiowi i telewizyjni mogliby uzyskać pełną formację przesyoną duchem chrześcijańskim, w szczególności w zakresie nauki społecznej Kościoła (IM 15).

Zgodnie z dyspozycją instrukcji duszpasterskiej *Aetatis novae*¹², do kompetencji biskupa diecezjalnego należy troska o tworzenie, utrzymywanie i rozwijanie własnych, specyficznie katolickich środków i programów społecznego przekazu, takich jak: wydawnictw katolickich, prasy, radia, telewizji, agencji informacyjnych, biur prasowych, instytucji i programów kształcenia w zakresie przekazu społecznego i badań nad środkami przekazu oraz organizacji osób pracujących zawodowo w dziedzinie środków społecznego przekazu (AN 17). Mając świadomość, że wymaga to znaczących nakładów finansowych, biskupi diecezjalni mogą połączyć swoje siły w celu ustanowienia mediów ponaddiecezjalnych. Niezależnie jednak od tego, w czym imieniu podejmowana byłaby jakaś inicjatywa, środki społecznego przekazu jako katolickie powinny spełniać swoją funkcję w zgodzie z doktryną Urzędu Nauczycielskiego Kościoła i normami kodeksowymi oraz w poszanowaniu jedności z biskupem diecezjalnym (AS 140).

¹² PONTIFICIUM CONSILIUM DE COMMUNICATIONIBUS SOCIALIBUS, *Instructio Pastoralis de Communicationibus Socialibus vicesimo exeunte anno a promulgata Instructione pastoralis «Communio et progressio» Aetatis novae* (22.02.1992), AAS 84 (1992), pp. 447-468; tekst polski: PAPIESKA RADA DS. ŚRODKÓW SPOŁECZNEGO PRZEKAZU, *Instrukcja duszpasterska o przekazy społeczny w dwudziestą rocznicę ogłoszenia Instrukcji «Communio et progressio» Aetatis novae*, „L'Osservatore Romano”, wyd. pol., 6 (143) 1992, s. 50-59 [dalej cyt.: AN].

2. CZUWANIE NAD CZYSTOŚCIĄ PRAWD WIARY I OBYCZAJÓW

Obowiązkiem i prawem władzy kościelnej jest troska o czystość prawd wiary i obyczajów. W związku z tym jest ona zobowiązana, a zarazem uprawniona do:

- czuwania, aby wiara i obyczaje wiernych nie doznały uszczerbku przez słowo pisane lub użycie środków społecznego przekazu;
- domagania się, aby przedkładano do wcześniejszej oceny to, co ma być wydane przez wiernych na piśmie, a dotyczy wiary lub obyczajów;
- odrzucania wszelkich pism przynoszących szkodę prawdziwej wierze lub dobrem obyczajom (kan. 823 § 1).

Genezy powyższej kompetencji przypisanej pasterzom Kościoła należy doszukiwać się w nakazach św. Pawła Apostoła: „[...] strzeż depozytu [wiary], unikając światowej, czczej gadaniny i przeciwnych twierdzeń fałszywej wiedzy, jaką niektórzy obiecując, odeszli od wiary” (1 Tm 6,20), oraz: „Unikaj zaś światowej gadaniny; albowiem uprawiający ją będą coraz bardziej się zbliżać ku bezbożności, a ich nauka jak gangrena będzie się szerzyć wokoło [...]” (2 Tm 2,16-17)¹³.

W odniesieniu do Kościoła partykularnego kompetencja czuwania nad czystością wiary i obyczajów spoczywa na:

- biskupie diecezjalnym (nie zaś tytularnym) – chociaż w kan. 823 § 2 jest mowa o „poszczególnych biskupach”, to jednak prawodawca kodeksowy przez wyrażenie „w odniesieniu do wiernych powierzonych ich pieczy” zawęży ten krąg wyłącznie do biskupów diecezjalnych;
- biskupach zebranych na synodach partykularnych lub konferencjach biskupów¹⁴.

Pierwszą formą wypełniania obowiązku i prawa troski o czystość prawd wiary i obyczajów w materii środków społecznego przekazu jest ingerencja kompetentnej władzy kościelnej w sprawy publikacji, polegająca na udzielaniu zezwolenia lub aprobaty na druk pisma. Zezwolenie (*licentia*) to zgoda władzy kościelnej na druk pisma o treści religijnej bądź świeckiej, która nie wymaga uprzedniej cenzury

¹³ T. PAWLUK, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. II: *Lud Boży jego nauczanie i uświęcanie*, Olsztyn 2010, s. 312.

¹⁴ S.L. GŁÓDŹ, *Nadzór biskupa diecezjalnego nad środkami społecznego przekazu*, w: *Biskup. Pasterz diecezji. Materiały z sympozjum „Biskup diecezjalny a duszpasterstwo i apostołstwo wiernych” zorganizowanego przez Instytut Prawa Kanonicznego Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie 26 marca 2003 r. z okazji XX-lecia promulgowania Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. P. Majer, Kraków 2003, s. 34-35.

kościelnej¹⁵. Kongregacja Nauki Wiary w *Instrukcji o niektórych aspektach wykorzystania środków masowego przekazu w promowaniu nauki wiary*¹⁶ wyraźnie wskazuje, że ze względu na to, iż zezwolenie stanowi gwarancję prawną i moralną dla autorów, wydawców i czytelników, ten, kto prosi o nią, niezależnie od tego czy jest obowiązkowa czy tylko zalecana, ma prawo odpowiedzi kompetentnego autorytetu (IWŚSP 10 § 1). Aprobata zaś (*approbatio*) to oficjalna zgoda na druk pisma religijnego, która zakłada uprzednią ocenę publikacji przez cenzora kościelnego pod kątem zgodności jej treści z nauką Kościoła o wierze i obyczajach¹⁷. Aprobata lub zezwolenie na wydanie jakiegoś dzieła odnosi się zawsze do tekstu oryginalnego, nie zaś do jego nowych wydań lub przekładów (kan. 829). Proste ponowne przedruki nie są uważane za nowe wydania (IWŚSP 10 § 1).

Dyspozycja kan. 823 dobrze koresponduje ze wskazaniem dyktatorium *Apostolorum successores*. Kongregacja ds. Biskupów obliuguje biskupów diecezjalnych, aby osobiście lub za pośrednictwem innych osób czuwali nad tym, jakie książki i czasopisma są drukowane lub sprzedawane na terenie powierzonej im trosce porcji ludu Bożego, nawet jeśli są to tłumaczenia z języków obcych (AS 142). W odpowiedzialnym wypełnianiu powyższej kompetencji nieocenioną pomoc niosą cenzorzy. Prawodawca kodeksowy w kan. 1393 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r.¹⁸ obliował do tego, aby przy każdej kurii biskupiej byli cenzorzy z urzędu. Dzisiaj rozwiązanie to traktuje się jako jedną z możliwości, bowiem dyspozycja kan. 830 § 1 umożliwia sporządzenie na szczeblu międzydiecezjalnym listy cenzorów, z pomocy których korzystać mogą poszczególni biskupi diecezjalni. Dopuszczone jest także powołanie komisji cenzorów, również dla kilku diecezji. Zadanie przeprowadzenia cenzury należałoby wówczas do tego kolegium¹⁹. Biskup diecezjalny²⁰, który cieszy się kompetencją powoływania cenzorów,

¹⁵ T. PAWLUK, *Środki społecznego przekazu w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego*, w: *Prasa i książka religijna. Materiały z IV Warmińskich Dni Duszpasterskich*, Olsztyn 1987.08.27-29, [brak inf. o red.], Olsztyn 1990, s. 124.

¹⁶ CONGREGAZIONE PER LA DOTTRINA DELLA FEDE, *Istruzione circa alcuni aspetti dell'uso degli strumenti di comunicazione sociale nella promozione della dottrina della fede* (30.03.1992), Città del Vaticano 1992; tekst polski: *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1966-1994*, red. J. Królikowski, Z. Zimowski, Tarnów 2010, s. 459-469 [dalej cyt.: IWŚSP].

¹⁷ J. KWOLEK, *Aprobata*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. I, kol. 840.

¹⁸ *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus* (27.05.1917), AAS 9 (1917), pars II, pp. 1-593 [dalej cyt.: KPK/17].

¹⁹ J.M. GONZÁLEZ DEL VALLE, *Tytuł IV. Środki społecznego przekazu, w szczególności książki*, w: *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 636.

zlecając to zadanie powinien zwrócić uwagę na ich kwalifikacje. W przeciwnieństwie do KPK/17 nie ma obowiązku, aby cenzorem była osoba duchowna²¹. Zgodnie z wolą prawodawcy kodeksowego, cenzor powinien odznaczać się odpowiednią wiedzą, zdrową nauką i roztropnością (kan. 830 § 1), zaś w wypełnianiu swojej funkcji zobowiązany jest mieć na uwadze tylko naukę Kościoła o wierze i obyczajach, przedstawianą przez Nauczycielski Urząd Kościoła, nie zaś взгляд na osobę (kan. 830 § 2). Zadaniem cenzury jest orzeczenie, że publikacja nie zawiera niczego szkodliwego dla wiary i obyczajów²².

Warto podkreślić także, że cenzor zobowiązany jest wydać swoją opinię na piśmie (kan. 830 § 3). Opinia pozytywna przybiera formułę *nihil obstat*²³. Sąd cenzora stanowi jego prywatną opinię, dopóki nie zostanie wydane przez ordynariusza²⁴ zezwolenie na druk. Dokonuje się to w formie aktu administracyjnego noszącego nazwę *imprimatur*²⁵. Chociaż pozytywna opinia cenzora wskazuje, że ordynariusz może pozwolić na druk, a negatywna, że pozwolić nie powinien, to jednak kompetentny przełożony kościelny nie jest bezwzględnie skrzepowany tą opinią²⁶. Jeśli po roztroprnym osądzie decyduje się wydać zgodę na druk, powinien to uczynić zaznaczając swoje nazwisko, datę i miejsce udzielonego zezwolenia²⁷.

²⁰ Prawodawca kodeksowy w kan. 830 § 1 stanowi, że prawo powierzania publikacji zatwierdzonym cenzorom przysługuje ordynariuszowi miejsca. Zgodnie z dyspozycją kan. 134 § 2, pod nazwą ordynariusz miejsca należy rozumieć: Biskupa Rzymskiego, biskupów diecezjalnych oraz innych, którzy – choćby tylko czasowo – są przełożonymi Kościoła partykularnego lub wspólnoty z nim zrównanej zgodnie z kan. 368, oraz wikariuszy generalnych i biskupich.

²¹ J.A. CORIDEN, *The End of the «Imprimatur»*, „The Jurist” 44 (1984), nr 2, s. 354.

²² E. BAURA, *Il permesso per la pubblicazione scritti*, „Ius ecclesiae” 1 (1989), nr 1, s. 256.

²³ H. MISZTAŁ, *Nihil obstat*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. XIII, kol. 1284-1285.

²⁴ Zgodnie z dyspozycją kan. 134 § 1 ordynariuszami są: Biskup Rzymski, biskupi diecezjalni oraz inni, którzy – choćby tylko czasowo – są przełożonymi Kościoła partykularnego lub wspólnoty z nim zrównanej zgodnie z kan. 368, wikariusze generalni i biskupi oraz względem własnych członków wyżsi przełożeni kleryckich instytutów zakonnych na prawie papieskim i kleryckich stowarzyszeń życia apostolskiego na prawie papieskim, którzy posiadają przynajmniej zwyczajną władzę wykonawczą.

²⁵ H. MISZTAŁ, *Imprimatur*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. VII, kol. 99.

²⁶ H. MISZTAŁ, *Cenzura uprzednia pism i druków w Kościele Zachodnim (studium historyczno-prawne)*, Lublin – Sandomierz 2001, s. 158.

²⁷ „D. Utrum licentia, de qua in can. 830 § 3, imprimenda sit in libris typis editis, indicatis nomine concedentis, die et loco concessionis. R. Affirmative” (PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI AUTHENTICE INTERPRETANDO, *Responsiones ad proposita dubia*, AAS 79 (1987), s. 1249). Papieska Komisja ds. Interpretacji Kodeksu Prawa Kanonicznego w interpretacji autentycznej wydanej 20 czerwca 1987 r. zastrzega wyraźnie, że zezwolenie, o którym mowa w kan. 830 § 3, musi być wydrukowane w publikowanej książce ze wskazaniem nazwiska osoby udzielającej zezwolenia, a także daty i miejsca jego przyznania. Za niepełną należy uznać zatem informację np.: „wydano za zgodą

W przypadku zaś, gdyby zdecydował się odmówić zezwolenia na publikację, zobligowany jest do przedstawienia autorowi dzieła powodów odmowy (kan. 830 § 3). Kongregacja Nauki Wiary wzywa do tego, aby relacje władzy kościelnej z autorami poszczególnych publikacji były „realizowane w konstruktywnym duchu pełnego szacunku dialogu i komunii eklezjalnej, który pozwala znaleźć drogi, by w publikacjach nie było niczego przeciwnego nauczaniu Kościoła” (IWŚSP 12 § 3).

Biskup diecezjalny jest także kompetentny do potępienia publikacji przynoszących szkodę lub stanowiących zagrożenie dla dobra duchowego wiernych. Nie powinien on jednak decydować o potępieniu publikacji zanim, o ile to możliwe, najpierw nie poinformuje ich autorów o zarzucanych im błędach i zanim nie umożliwi autorom możliwości obrony, również za pośrednictwem wskazanych przez nich osób. W przypadku gdyby powyższe działanie nie przyniosło skutku, a publikacje – wbrew jego woli – zostały rozpowszechnione w diecezji, zagrożenie dla wiary i obyczajów zaś okazało się wielkie, powinien wykorzystać przysługujące mu prawo publicznego potępienia publikacji. Sytuację taką należałoby poprzedzić nauczaniem, w którym biskup diecezjalny „winien przedstawić słuszne argumenty, wyjaśniając i upowszechniając naukę katolicką” (AS 142). Przy podejmowaniu decyzji o rozpoczęciu postępowania kanonicznego jako generalną należy przyjąć zasadę, że środki dyscyplinarne powinny być wykorzystane jako ostatnie, gdy wyczerpią się już inne możliwości. Nie wolno jednak wykluczać kar, zwłaszcza wtedy, gdy pozostają one jedynym sposobem zachowania kościelnej dyscypliny (kan. 1317, 1341). Przy stosowaniu potępienia konkretnej publikacji powinno się dołożyć wszelkich starań, aby fakt ten nie przyczynił się do reklamy dzieła²⁸.

Biskup diecezjalny – jako ordynariusz miejsca²⁹ – jest kompetentny do udzielenia zezwolenia na:

władzy kościelnej” (P. MAJER, *Część I. Interpretacje autentyczne kanonów Kodeksu Prawa Kanonicznego*, w: *Codex Iuris Canonici. Komentarz*, s. 1324; BAURA, *Il permesso per la pubblicazione scritti*, s. 249-250; T. ROZKRUT, *Papieska Rada ds. Tekstów Prawnych: interpretacja autentyczna kanonów Kodeksu z 1983 roku*, „Prawo Kanoniczne” 52 (2009), nr 1-2, s. 132).

²⁸ Por. J. DYDUCH, *Kościelna aprobatą publikacji – aspekt prawny*, „Prawo Kanoniczne” 36 (1993), nr 1-2, s. 60.

²⁹ Zgodnie z dyspozycją kan. 824 § 1, ordynariuszem miejsca, którego należy prosić o zezwolenie lub aprobatę na wydanie książek, jest ordynariusz miejscowy autora lub ordynariusz miejsca wydawania książek. Dla autora, który jest kapłanem diecezjalnym lub wiernym świeckim, własnym ordynariuszem miejsca jest ordynariusz diecezji, w której posiada on stałe lub tymczasowe zamieszkanie (kan. 102). Dla autora zakonnika ordynariuszem miejsca jest ordynariusz terytorium, na którym znajduje się dom zakonny, do którego zakonnik ten prawnie należy, ewentualnie jeśli zakonnik

– ponowne wydawanie ksiąg liturgicznych, tłumaczeń tych ksiąg na języki narodowe, ponowne wydawanie części ksiąg liturgicznych – w tym wypadku wymagane jest oświadczenie ordynariusza miejsca wydania potwierdzającego ich zgodność z wydaniem typicznym (kan. 826 § 2);

– wydawanie modlitewników przeznaczonych do publicznego lub prywatnego użytku wiernych (kan. 826 § 3).

Biskup diecezjalny – jako ordynariusz miejsca – jest kompetentny do wyrażenia aprobaty na:

– wydawanie katechizmów oraz innych pism służących do katechizacji lub ich przekładów (kan. 827 § 1), z zachowaniem prawa konferencji biskupów do przygotowania katechizmów dla własnego terytorium, po uprzedniej aprobacie Stolicy Apostolskiej (kan. 775 § 2);

– publikowanie książek z zakresu Pisma Świętego, teologii, prawa kanonicznego, historii Kościoła oraz innych gałęzi wiedzy religijnej lub moralnej, które mają być używane jako podręczniki w szkołach podstawowych, średnich i wyższych (827 § 2)³⁰.

Biskup diecezjalny – jako członek konferencji biskupów – partycypuje w kompetencji wyrażenia aprobaty na:

– wydawanie ksiąg Pisma Świętego lub ich tłumaczeń na języki współczesne (kan. 825 § 1), przy czym aprobacie podlegają wszystkie i poszczególne księgi Pisma Świętego, a nawet części osobno wydane, z adnotacjami czy bez nich, zarówno w języku oryginalnym, jak i w przekładach; aprobacie podlegają również perykopy lekcji i ewangelii na niedziele i święta³¹;

– publikowanie przez katolików w łączności z braćmi odłączonymi tłumaczeń Pisma Świętego na języki nowożytnie wraz z odpowiednimi objaśnieniami (kan. 825 § 2);

legalnie rezyduje w innym miejscu, ordynariusz miejsca, w którym ma on stałe lub czasowe zamieszkanie (kan. 103). Ordynariuszem miejsca wydania jest ten, który ma jurysdykcję nad miejscem, w którym wydawnictwo posiada główną siedzibę i przygotowuje prace do druku. Również miejscowości, w których znajdują się filie wydawnictwa, uznać można za miejsca wydania (MISZTAŁ, *Cenzura uprzednia pism i druków*, s. 128).

³⁰ Szerzej zob. R.J. BARRETT, *The Pitfalls of the Imprimatur: A Gloss on Canon 827 § 2*, „*Angelicum*” 77 (2000), s. 165-202. Prawodawca kodeksowy zaleca, aby osądowi ordynariusza miejsca zostały poddane także książki z powyżej określonej materii, które nie mają służyć jako podręczniki szkolne. Podobne zalecenie skierowane jest do pism o treści szczególnie dotyczącej religii lub dobrych obyczajów (kan. 823 § 3). Również Kongregacja Nauki Wiary wskazuje na fakultatywny charakter przedstawionych norm (IWŚSP 8 § 1).

³¹ MISZTAŁ, *Cenzura uprzednia pism i druków*, s. 131.

– przygotowanie tłumaczeń ksiąg liturgicznych na języki narodowe, po dokonaniu odpowiednich przystosowań w granicach określonych w samych księgach liturgicznych, i ich wydawanie, po przejrzaniu przez Stolicę Apostolską (kan. 826 § 1, 838 § 3);

– przygotowanie katechizmów, w przypadku użyteczności takiej inicjatywy, dla terytorium danej konferencji biskupów, po uprzedniej aprobacie Stolicy Apostolskiej (kan. 827 § 1, 775 § 2).

Prawodawca kodeksowy w kan. 827 § 4 stanowi, że w kościołach lub kaplicach nie można wystawiać, sprzedawać lub rozdawać książek lub innych pism traktujących o sprawach religii lub obyczajów, jeśli nie zostały wydane za zezwoleniem kompetentnej władzy kościelnej lub przez nią później zaaprobowane. Zdaniem J. Dyducha, fakt kolportowania różnego rodzaju pism religijnych w miejscach sakralnych jest ich aprobatą w szerszym znaczeniu, mocno spektakularną i przemawiającą do ogółu wiernych. Dzieła religijne nabyte w kościele lub kaplicy stanowią bowiem dla wiernych gwarancję ich poprawnej doktryny³². Dyspozycja kan. 827 § 4 podkreśla zatem misję biskupa diecezjalnego na polu czuwania nad czystością wiary i obyczajów.

Nie wolno zapominać również o wyjątkowej roli wydawnictw zależnych od instytucji katolickich (diecezji, instytutu życia konsekrowanego, stowarzyszenia życia apostolskiego, stowarzyszenia katolickiego itd.). Działalność takich wydawnictw powinna się rozwijać w harmonii z doktryną Kościoła oraz w posłuszeństwie przepisom kanonicznym, uwzględniając specjalny związek, który łączy je z autorytetem kościelnym. Z tego też względu biskup diecezjalny posiada kompetencję szczególnej troski o wydawnictwa należące do instytucji kościelnych, które znajdują się na terenie jego diecezji. Obowiązkiem, jak i prawem biskupa diecezjalnego jest dbałość o to, aby publikacje tych wydawnictw były zawsze zgodne z doktryną Kościoła oraz aby skutecznie przyczyniały się dla dobra dusz (IWŚSP 15 § 2).

Zgodnie z dyspozycją prawodawcy kodeksowego, członkowie instytutów życia konsekrowanego – pod kierownictwem biskupa diecezjalnego – podejmują wszystkie poczynania apostolskie (kan. 680). W związku z tym zakonnicy, niezależnie od przynależności do instytutu na prawie diecezjalnym czy papieskim, na polu duszpasterstwa, sprawowania kultu publicznego, apostolatu podlegają jednocześnie władzy wewnętrznej instytutu i władzy biskupa diecezjalnego³³. Koor-

³² DYDUCH, *Kościelna aprobata publikacji*, s. 64.

³³ T. RINCÓN-PÉREZ, *Część III. Instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostolskiego*, w: *Codex Iuris Canonici. Komentarz*, s. 542-543; A. CHRAPKOWSKI, J. KRZYWDA, *Instytuty życia*

dynacja powyższych działań podejmowanych przez członków instytutów życia konsekrowanego przysługuje zatem kompetencji biskupa diecezjalnego. Wątpliwości nie budzi fakt, że dotyczy to także sytuacji, kiedy w duszpasterstwie, kulcie publicznym i apostołacie wykorzystuje się środki społecznego przekazu. Nieocześnioną pomocą w zachowaniu „uporządkowanej” współpracy między biskupem diecezjalnym a kompetentnym przełożonym zakonnym w tej materii stanowią pisemne umowy (kan. 681 § 2)³⁴.

W zakresie własnej diecezji i własnej kompetencji biskup diecezjalny wezwany jest do stosownego i roztropnego wypełniania obowiązku i prawa czujności jako Pasterz i pierwszy odpowiedzialny za poprawne nauczanie wiary i moralności. Wypełniając tę funkcję zobowiązany jest odnosić się – w wypadku konieczności – do konferencji biskupów, synodu partykularnego, jak również Stolicy Apostolskiej (kan. 823 § 2; IWŚSP 4). Troszcząc się o czystość prawd wiary i obyczajów w środkach społecznego przekazu, biskup diecezjalny zobligowany jest także utrzymywać stały kontakt z dykasteriami Kurii Rzymskiej, którym ma przedkładać zagadnienia wchodzące w zakres ich kompetencji lub gdy z jakiegokolwiek powodu uzna za właściwą interwencję albo konsultację Stolicy Apostolskiej. W powyższej materii szczególne zadanie pełni Kongregacja Nauki Wiary³⁵. Obowiązkiem biskupa diecezjalnego jest informowanie Kongregacji o wszystkim, co uważa za ważne w zakresie doktryny, zarówno od strony pozytywnej jak i negatywnej, nie obawiając się również sugestii ewentualnych interwencji ze strony Kongregacji (IWŚSP 6).

3. WYDAWANIE ZEZWOLEŃ NA UDZIAŁ OSÓB DUCHOWNYCH W PROGRAMACH RADIOWYCH I TELEWIZYJNYCH ORAZ PUBLIKOWANIE W CZASOPISMACH

Zgodnie z wolą prawodawcy kodeksowego, ze środków społecznego przekazu należy korzystać przede wszystkim w:

- przepowiadaniu Słowa Bożego (kan. 761, 772 § 2);

konsekrowanego, w: A. CHRAPKOWSKI, J. KRZYWDA, J. WROCENSKI, B.W. ZUBERT, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/2: *Księga II. Lud Boży. Część III. Instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołskiego*, Poznań 2006, s. 115.

³⁴ R.M. McDERMOTT, *Chapter V. The Apostolate of Institutes* [cc. 673-683], w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, red. J.P. Beal, J.A. Coriden, T.J. Green, New York 2000, s. 848.

³⁵ Zob. IOANNES PAULUS PP. II, *Constitutio apostolica Pastor bonus* (18.06.1988), AAS 80(1988), pp. 841-912; tekst polski: *Ustrój hierarchiczny Kościoła*, s. 217-257, art. 48-55.

- nauczaniu katechetycznym (kan. 779);
- nauczaniu katolickim i wychowaniu religijnym (kan. 804 § 1).

3.1. Przepowiadanie Słowa Bożego

Obowiązkiem biskupa diecezjalnego jest nie tylko poświęcenie się dla głoszenia Ewangelii osobiście, lecz również kierowanie całą posługą nauczania w powierzzonej sobie diecezji, a zwłaszcza troska o prawowierność doktryny stanowiącej przez Urząd Nauczycielski Kościoła oraz przestrzeganie norm prawa kanonicznego w tej materii (kan. 386 § 1, 756 § 2, 772; AS 123)³⁶. Zgodnie z dyspozycją kan. 764, prezbiterzy i diakoni posiadają wszędzie uprawnienie do przepowiadania, za domyślną przynajmniej zgodą rektora kościoła, chyba że to uprawnienie zostało ograniczone lub odwołane przez kompetentnego ordynariusza, albo na podstawie prawa partykularnego wymagane jest wyraźne zezwolenie. Biskup diecezjalny jest także kompetentny do wydania odpowiednich norm w dziedzinie przepowiadania (kan. 772 § 1).

Na podstawie powyższego biskup diecezjalny jako moderator posługi Słowa w Kościele partykularnym, uprawniony jest do udzielania zgody duchownym na głoszenie nauki chrześcijańskiej za pomocą środków społecznego przekazu. Biorąc pod uwagę fakt, iż z zasady taka forma apostołstwa nie ogranicza się do jednej diecezji, ale do znacznie szerszego terytorium, dyspozycja kan. 772 § 2 zobowiązuje również konferencję biskupów do wydania przepisów normujących powyższe zagadnienie. Biorąc to pod uwagę można wysnuć wniosek, że wolą prawodawcy kodeksowego nie jest, aby prezbiterzy i diakoni posiadając ogólne uprawnienie do przepowiadania (kan. 764), tym samym, niejako automatycznie, mogli głosić Słowo Boże za pomocą środków społecznego przekazu. Zezwolenie biskupa diecezjalnego (przynajmniej domniemane) jest zatem wymagane do przekazywania nauki chrześcijańskiej tą drogą³⁷.

3.2. Nauczanie katechetyczne

Obok przepowiadania Słowa Bożego, biskup diecezjalny sprawuje najwyższe kierownictwo na polu katechizacji w swojej diecezji, polegając na doświadczonych

³⁶ Szerzej zob. R.J. BARRETT, *The Bishop as Ordinary Teacher of the Faith*, „Monitor Ecclesiasticus” 117(1992), s. 231-281.

³⁷ GŁÓDŹ, *Nadzór biskupa diecezjalnego*, s. 38.

i zaufanych współpracownikach³⁸. Do przysługujących mu kompetencji w tej materii należy zaliczyć: wydawanie norm odnośnie do katechezy, dostarczanie odpowiednich pomocy katechetycznych, w tym katechizmów diecezjalnych, a także popieranie i koordynowanie katechizacji w diecezji (kan. 775 § 1)³⁹. Prawodawca kodeksowy obliuguje biskupa diecezjalnego również do pasterskiej troski o katechizację poprzedzającą zawarcie małżeństwa, która powinna być odpowiednio przystosowana do małoletnich, młodzieży i starszych, a prowadzona z zastosowaniem nowoczesnych środków społecznego przekazu (kan. 1063, pkt 1)⁴⁰.

Zdaniem S.L. Głódzia, jeśli biskup diecezjalny jest zobowiązany kierować katechizacją i organizować skuteczną pomoc w jej prowadzeniu, to tym samym od niego zależy dobór duchownych, którzy zdolni są do prowadzenia katechizacji w środkach społecznego przekazu. Jemu przynależy zatem kompetencja wyrażenia zgody duchownym na nauczanie katechetyczne za pomocą tych środków⁴¹.

3.3. Nauczanie katolickie i wychowanie religijne

Kompetentnej władzy kościelnej podlega nauczanie katolickie i wychowanie religijne przekazywane w jakichkolwiek szkołach lub za pomocą różnych środków społecznego przekazu (kan. 804 § 1). Katolickie wychowanie oraz nauczanie religii, które realizują się poprzez przedmiot „religia” i opiekę duszpasterską w szkołach, podlegają władzy kościelnej również wtedy, gdy szkoły te nie są katolickie. To samo należy stwierdzić o programach nauczania religii i programach wychowawczych, choćby realizowały się one w środkach społecznego przekazu niezależnych od władzy kościelnej⁴². W odniesieniu do własnej diecezji ordynariusz miejsca posiada prawo mianowania lub zatwierdzania nauczycieli religii oraz usuwania lub żądania usunięcia, gdy domagają się tego racje religijne lub obyczajowe

³⁸ J. TOBIN, *The Diocesan Bishop as Catechist*, „Studia Canonica” 18 (1984), nr 2, s. 393.

³⁹ P. URSO, *Il ministero della Parola Divina: predicazione e catechesi (cann. 756-780)*, w: *La funzione di insegnare della Chiesa: XIX Incontro di Studio, Passo della Mendola, Trento, 29 giugno – 3 luglio 1992*, red. Gruppo italiano docenti di diritto canonico, Milano 1994, s. 44; T.D. BERTONE, *La catechesi nel Codice di diritto canonico*, „Monitor Ecclesiasticus” 112 (1987), s. 46.

⁴⁰ Zob. IOANNES PAULUS PP. II, *Adhortatio apostolica de catechesi nostro tempore tradenda Catechesi tradendae* (16.10.1979), AAS 71(1979), pp. 1277-1340; tekst polski: *Adhortacja apostolska Ojca Świętego Jana Pawła II do biskupów, kapłanów i wiernych całego Kościoła Katolickiego o katechizacji w naszych czasach*, Szczecin 1996, nr 46.

⁴¹ GŁÓDŹ, *Nadzór biskupa diecezjalnego*, s. 39.

⁴² J.M. GONZÁLEZ DEL VALLE, *Tytuł III. Wychowanie katolickie*, w: *Codex Iuris Canonici. Komentarz*, s. 617.

(kan. 805). W opinii S.L. Głódzia kompetencje biskupa diecezjalnego rozciągają się także na nauczanie religii za pomocą środków społecznego przekazu, gdyż we wspomnianym powyżej kan. 805 prawodawca traktuje ogólnie o uprawnieniach ordynariusza miejsca, nie ograniczając w jakikolwiek sposób jego władzy⁴³.

W przypadku, gdy konferencja biskupów wyda ogólne normy dotyczące katolickiego nauczania i wychowania religijnego przekazywanego przy użyciu środków społecznego przekazu, biskup diecezjalny jest kompetentny do kierowania tą dziedziną i czuwania nad nią (kan. 804 § 1)⁴⁴.

3.4. Publikowanie w dziełach atakujących religię lub dobre obyczaje

Zgodnie z dyspozycją kan. 831 § 1, w dziennikach, czasopismach oraz periodykach, które otwarcie atakują religię lub dobre obyczaje, osoby duchowne oraz członkowie instytutów zakonnych mogą publikować jedynie za zgodą ordynariusza miejsca. Przedmiotem takiego zezwolenia nie jest treść artykułu. Zgoda biskupa diecezjalnego jako ordynariusza miejsca dotyczy w tym wypadku podjęcia współpracy z osobami lub redakcjami, które zwykły otwarcie atakować religię katolicką lub dobre obyczaje. Z tej racji należy prosić o zezwolenie nawet wtedy, gdy współdziałanie nie dotyczy prawd wiary czy obyczajów⁴⁵.

Należy zwrócić uwagę na fakt, że zakaz publikowania w dziennikach, czasopismach oraz periodykach otwarcie atakujących religię lub dobre obyczaje dotyczy nie tylko stałej współpracy, lecz także sporadycznego publikowania artykułów, recenzji, sprawozdań czy listów do redakcji. Przyjmuje się natomiast, że umieszczanie w tego rodzaju prasie samego ogłoszenia (np. sprzedaży samochodu, kupna domu) nie podlega powyższemu zakazowi, chyba że mogłoby to zostać odczytane jako solidaryzowanie się z profilem prasy⁴⁶.

Biskup diecezjalny cieszy się zatem kompetencją do udzielenia pozwolenia osobom duchownym i członkom instytutów zakonnych na publikowanie w prasie otwarcie atakującej religię katolicką lub dobre obyczaje. Jego uprawnieniem jest także określenie, pod jakimi warunkami może się to odbywać (IWŚSP 13).

⁴³ GŁÓDŹ, *Nadzór biskupa diecezjalnego*, s. 50.

⁴⁴ D. COMPOSTA, *Titolo III. L'educazione cattolica*, w: *Commento al Codice di Diritto Canonico* Komentarz, red. P.V. Pinto, Città del Vaticano 2001, s. 500.

⁴⁵ J.M. GONZÁLEZ DEL VALLE, *Tytuł IV. Środki społecznego przekazu, w szczególności książki*, w: *Codex Iuris Canonici. Komentarz*, s. 637.

⁴⁶ PAWLUK, *Środki społecznego przekazu*, s. 129.

4. PRZYGOTOWANIE NORM DOTYCZĄCYCH WYSTĘPOWANIA DUCHOWNYCH
I ZAKONNIKÓW W AUDYCJACH RADIOWYCH I TELEWIZYJNYCH
ORAZ PRZEKAZYWANIA NAUKI CHRZEŚCIJAŃSKIEJ PRZY UŻYCIU TYCH ŚRODKÓW

Na mocy kan. 831 § 2 do konferencji biskupów należy kompetencja opracowania i wydania przepisów określających wymogi, jakie powinny zostać spełnione, aby duchowni oraz członkowie instytutów zakonnych mogli brać udział w programach radiowych lub telewizyjnych dotyczących nauki katolickiej lub obyczajów (wierni świeccy nie są zobligowani tymi przepisami)⁴⁷. Dyspozycja prawodawcy kodeksowego przekazująca powyższą kompetencję bezpośrednio konferencji biskupów wynika z faktu, iż radio i telewizja, jako specyficzne środki społecznego przekazu, w sposób naturalny przekraczają granicę konkretnych diecezji i swoim zasięgiem obejmują całe terytorium konferencji lub jego znaczącą część⁴⁸. Mimo iż brak stosownej normy kodeksowej, korzystając z analogii należy stwierdzić, że w przypadku środków społecznego przekazu ograniczających się do terytorium Kościoła partykularnego, np. radia diecezjalnego czy diecezjalnej telewizji internetowej, kompetencja stanowienia szczegółowych norm w omawianej materii przynależy biskupowi diecezjalnemu. Pozwala to uwzględnić różnice konkretnych diecezji w ramach tej samej konferencji biskupów, które mogą wynikać z różnych czynników, np. społecznych, historycznych czy etnicznych.

Zdaniem S.L. Głódzia do przestrzegania norm dotyczących występowania duchownych i członków instytutów zakonnych w środkach społecznego przekazu, konferencja biskupów i biskup diecezjalny powinni obligować przede wszystkim osoby, które prowadzą lub uczestniczą w audycjach radiowych i programach telewizyjnych regularnie, czyli na sposób stały. Uważa on, iż nie wydaje się słuszne objąć taką dyspozycją prawną tych, którzy w środkach społecznego przekazu występują sporadycznie, bądź okazjonalnie udzielają w nich wywiadów⁴⁹. Biorąc jednak pod uwagę problemy związane z występowaniem duchownych i osób

⁴⁷ A.G. URRU, *La funzione di insegnare della Chiesa. Un breve commento al libro III del Codice di Diritto Canonico*, Roma 1989, s. 128. Dyspozycja kan. 831 § 2 koresponduje z kan. 772 § 2, który stanowi: „Gdy idzie o przekazywanie nauki chrześcijańskiej przez radio lub telewizję, należy przestrzegać przepisów wydanych przez Konferencję Episkopatu”. Biorąc pod uwagę ogromny rozwój środków społecznego przekazu, normę obu kanonów należy rozszerzyć dzisiaj także na Internet (*Codice di diritto canonico commentato*, red. Redazione di Quaderni di diritto ecclesiale, Milano 2009, s. 654).

⁴⁸ J.A. CORIDEN, *Title IV. Instruments of Social Communication and Book in Particular* [cc. 822-832], w: *New Commentary*, s. 985.

⁴⁹ GŁÓDŹ, *Nadzór biskupa diecezjalnego*, s. 41.

zakonnych w radiu czy telewizji w ostatnim czasie w Polsce, powyższą opinię uznać należy za nietrafioną. W pełni obowiązującym pozostaje stanowisko Papieskiej Rady ds. Środków Społecznego Przekazu: „Nikt jednak nie ma prawa przemawiać w imieniu Kościoła ani sugerować, że jest jego rzecznikiem, jeżeli nie został do tego upoważniony zgodnie z prawem; osobiste poglądy nie powinny też być przedstawiane jako nauczanie Kościoła”⁵⁰.

Opracowując przepisy dotyczące występowania duchownych i członków instytutów zakonnych w programach radiowych i telewizyjnych dotyczących nauki katolickiej i obyczajów, konferencja biskupów i biskup diecezjalny uwzględnić powinni: rodzaj środka społecznego przekazu, charakter programów, formę udziału osób duchownych i zakonników, ich kwalifikacje oraz kompetencje władzy kościelnej wyrażającej zgodę na ich udział w konkretnym programie⁵¹.

5. WYMIERZANIE SANKCJI WOBEC TYCH, KTÓRZY WYRZĄDZAJĄ SZKODĘ WIERZE LUB DOBRYM OBYCZAJOM

Zgodnie z dyspozycją kan. 1369, biskup diecezjalny jest kompetentny do stosowania sankcji administracyjnych lub karnych przewidzianych przez prawo kaniczne względem tych, którzy za pomocą widowiska, wypowiedzi, rozpowszechnionego pisma lub w jakikolwiek inny sposób wykorzystując środki społecznego przekazu:

1) Dopuścili się bluźnierstwa – polegającym na wypowiadaniu przeciw Bogu, w sposób wewnętrzny jak i zewnętrzny, nienawiści, wyrzutów, wyzwania, na mówieniu źle o Bogu, na braku szacunku względem Niego w wyrażeniach, na nadużywaniu imienia Bożego. Zakaz bluźnierstwa rozciąga się również na słowa przeciw Kościołowi, świętym i błogosławionym oraz rzeczom świętym. Za bluźniercze należy uznać także nadużywanie imienia Bożego w celu zatajenia zbrodniczych praktyk, zniewalania narodów, torturowania lub zabijania. Bluźnierstwo bowiem sprzeciwia się szacunkowi należnemu Bogu i Jego świętemu imieniu (KKK 2148⁵²).

⁵⁰ PONTIFICIO CONSIGLIO DELLE COMUNICAZIONI SOCIALI, *Etica nelle comunicazioni sociali* (04.06.2000), Città del Vaticano 2000; tekst polski: PAPIESKA RADA DS. ŚRODKÓW SPOŁECZNEGO PRZEKAZU, *Etyka w środkach społecznego przekazu*, „L'Osservatore Romano”, wyd. pol., 4 (232) 2001, s. 48-56, nr 26.

⁵¹ GŁÓDŹ, *Nadzór biskupa diecezjalnego*, s. 44.

⁵² *Catechismus Catholicae Ecclesiae*, Città del Vaticano 1997; tekst polski w: *Katechizm Kościoła Katolickiego*, wyd. II, Poznań 2002.

2) Poważnie naruszyli dobre obyczaje – koresponduje to ze wskazaniem Ojców soborowych, którzy apelują do władzy świeckiej o „ustanowienie i egzekwowanie specjalnych praw, by ze złego używania tych środków [społecznego przekazu – P.L.] nie wynikło poważne niebezpieczeństwo dla dobrych obyczajów oraz postępu społeczeństwa” (IM 12). Dobre obyczaje naruszone są wtedy, gdy sprawca swoim zachowaniem uderza w zasady chrześcijańskiego porządku moralnego. Zaliczyć tu należy czyny wysoce niemoralne i nieprzyzwoite, które zdaniem opinii publicznej godzą w zasady moralności i wywołują zgorszenie wśród wiernych⁵³.

3) Znieważyli religię lub Kościół oraz podsycali nienawiść lub pogardę do nich – religię lub Kościół znieważa ten, kto względem nich zachowuje się w sposób obraźliwy i poniżający; do nienawiści wobec religii lub Kościoła podsycą ten, kto swoim zachowaniem pobudza w stosunku do nich uczucia wrogie u innych; pogarda zaś wobec religii lub Kościoła polega na lekceważeniu ich w wysokim stopniu przez odmawianie im jakichkolwiek wartości, ewentualnie ostentacyjne nieliczenie się z nimi⁵⁴.

Analizując powyższe zagadnienie, należy mieć na uwadze generalną zasadę prawa karnego zawartą w kan. 1341. Zgodnie z zamysłem prawodawcy, kara kościelna jest ostatecznym środkiem, po który sięga się wykorzystawszy wszystkie inne sposoby wystarczającego naprawienia zgorszenia, wyrównania naruszonej sprawiedliwości i doprowadzenia do poprawy winnego⁵⁵.

Prawodawca kodeksowy w kan. 1369 nie określił dokładnie, w jaki sposób powinno się ukarać tych, którzy dopuścili się przedstawionych powyżej przestępstw, lecz zalecił zastosowanie w takich przypadkach sprawiedliwej kary⁵⁶. Pomimo że kan. 1369 stanowi o obligatoryjności sankcji karnej, to jednak mając na uwadze zasadę indywidualizacji kary, na podstawie kan. 1344 sędzia kościelny ma możliwość: odłożenia wymiaru kary, zaniechania wymiaru kary, nadzwyczajnego złagodzenia kary oraz warunkowego zawieszenia wymiaru kary⁵⁷. Do zaistnienia przestępstwa konieczne jest, aby sprawca działał z bezpośrednim zamiarem dokonania czynów zabronionych, o którym mowa w kan. 1369⁵⁸.

⁵³ J. SYRYJCZYK, *Kanoniczne prawo karne. Część szczególna*, Warszawa 2003, s. 58.

⁵⁴ T. PAWLUK, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. IV: *Dobra doczesne Kościoła. Sankcje w Kościele. Procesy*, Olsztyn 2009, s. 129-130.

⁵⁵ G.J. WOODALL, *A Passion for Justice. An Introductory Guide to the Code of Canon Law*, Leominster 2011, s. 477; T.J. GREEN, *Title V. The Application of Penalties [cc. 1341-1353]*, w: *New Commentary*, s. 1558.

⁵⁶ DELMANOWICZ, *Środki społecznego przekazu*, s. 617.

⁵⁷ SYRYJCZYK, *Kanoniczne prawo karne*, s. 60.

⁵⁸ J. KRUKOWSKI, F. LEMPA, *Księga VI. Sankcje w Kościele*, w: W. WÓJCIK, J. KRUKOWSKI, F. LEMPA, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, t. IV, Lublin 1987, s. 234.

Celem działania biskupa diecezjalnego korzystającego z przysługującej mu kompetencji wymierzania sankcji kanonicznych wobec tych, którzy wyrządzają szkodę wierze lub dobrym obyczajom, jest doprowadzenie do skruchy osób popełniających owe przestępstwa, ochrona dobra duchowego wiernych oraz troska o zachowanie jedności Kościoła (AS 141).

Podsumowując powyższą analizę należy stwierdzić, że KPK/83 przyznaje biskupowi diecezjalnemu szerokie kompetencje dotyczące środków społecznego przekazu. Dotyczą one następujących uprawnień: posługiwania się środkami społecznego przekazu oraz pouczenia o obowiązku współpracy w ich wykorzystaniu, czuwania nad czystością prawd wiary i obyczajów, wydawania zezwoleń na udział duchownych i zakonników w programach radiowych i telewizyjnych oraz publikowanie w czasopiśmie, przygotowania norm dotyczących występowania duchownych i zakonników w audycjach radiowych i telewizyjnych oraz przekazywania nauki chrześcijańskiej przy użyciu tych środków, a także wymierzania sankcji wobec tych, którzy wyrządzają szkodę wierze lub dobrym obyczajom.

Przedstawione dyspozycje prawodawcy kodeksowego korespondują z dokumentami kościelnymi traktującymi o środkach społecznego przekazu lub posłudze biskupiej: dekretów Soboru Watykańskiego II *Inter mirifica* i *Christus Dominus*, instrukcji Papieskiej Komisji ds. Środków Społecznego Przekazu *Communio et progressio*, dyktorium Kongregacji ds. Biskupów *Ecclesiae imago*, instrukcji Papieskiej Rady ds. Środków Społecznego Przekazu *Aetatis novae* oraz dyktorium Kongregacji ds. Biskupów *Apostolorum successores*. Normy kodeksowe dopełniają także: *Wskazówki odnośnie do formacji przyszłych kapłanów w zakresie środków społecznego komunikowania* Kongregacji Wychowania Katolickiego, *Instrukcja o niektórych aspektach wykorzystania środków masowego przekazu w promowaniu nauki wiary* Kongregacji Nauki Wiary oraz dokument Papieskiej Rady ds. Środków Społecznego Przekazu *Etyka w środkach społecznego przekazu*.

Biorąc pod uwagę skuteczność środków społecznego przekazu w wypełnianiu misji głoszenia Ewangelii, pierwszym zadaniem biskupa diecezjalnego w analizowanej materii jest posługiwanie się tymi środkami. Biskup diecezjalny jest zobowiązany do pogłębiania swojej wiedzy na temat nowych narzędzi komunikacji oraz rozwijania umiejętności posługiwania się nimi. Jego kompetencją jest także pouczenie i kierowanie wiernymi, aby – za pomocą środków społecznego przekazu – zmierzali do doskonałości własnej oraz najbliższych. Biskup diecezjalny

powinien również uwrażliwiać na obowiązek podjęcia współpracy w budowaniu Kościoła, wykorzystując w tym celu nowe narzędzia komunikacji.

Kolejnym obowiązkiem i prawem biskupa diecezjalnego jest czuwanie nad czystością prawd wiary i obyczajów na terenie powierzonej swojej pieczy określonej porcji ludu Bożego. Zadanie to wypełnia dzięki przysługującym mu kompetencjom: troski, aby wiara i obyczaje wiernych nie doznały uszczerbku przez słowo pisane lub użycie środków społecznego przekazu; domagania się, aby przedkładano do wcześniejszej oceny to, co ma być wydane przez wiernych na piśmie, a dotyczy wiary lub obyczajów; a także odrzucania wszelkich pism przynoszących szkodę prawdziwej wierze lub dobrym obyczajom. Obowiązek i prawo czuwania nad czystością prawd wiary i obyczajów biskup diecezjalny wypełnia indywidualnie bądź wspólnie z biskupami zebranymi na synodach partykularnych lub konferencjach biskupów.

Zgodnie z dyspozycją prawodawcy kodeksowego, ze środków społecznego przekazu należy korzystać przede wszystkim w przepowiadaniu Słowa Bożego, nauczaniu katechetycznym, nauczaniu katolickim i wychowaniu religijnym. W tych obszarach kościelnej działalności pierwszorzędną rolę odgrywa biskup diecezjalny, który nie tylko wezwany jest do osobistego głoszenia Słowa Bożego, lecz także do kierowania całą posługą nauczania w powierzonej sobie diecezji, czego przejawem jest troska o prawowierność doktrynie stanowionej przez Urząd Nauczycielski Kościoła oraz przestrzeganie norm prawa kanonicznego. Nie dziwi zatem fakt, iż prawodawca kodeksowy powierza biskupowi diecezjalnemu kompetencję wydawania zezwoleń na udział duchownych i zakonników w programach radiowych i telewizyjnych oraz publikowanie w czasopiśmie.

Radio i telewizja jako specyficzne środki społecznego przekazu w sposób naturalny przekraczają granicę konkretnych diecezji i swoim zasięgiem obejmują całe terytorium konferencji biskupów lub jego znaczną część. Z tego też względu prawodawca kodeksowy kompetencję przygotowania norm dotyczących występowania duchownych i zakonników w audycjach radiowych i telewizyjnych oraz przekazywania nauki chrześcijańskiej przy użyciu tych środków przekazuje konferencji biskupów. Biskup diecezjalny partycypuje w tym uprawnieniu w sposób kolegialny. W przypadku jednak środków społecznego przekazu ograniczających się do Kościoła partykularnego, np. radia diecezjalnego czy diecezjalnej telewizji internetowej, kompetencja stanowienia szczegółowych dyspozycji w omawianej materii przynależy bez wątpienia biskupowi diecezjalnemu.

Kompetencją biskupa diecezjalnego dotyczącą środków społecznego przekazu w KPK/83 jest także wymierzanie sankcji wobec tych, którzy wyrządzają szkodę wierze lub dobrym obyczajom za pomocą widowiska, wypowiedzi, rozpowszech-

nionego pisma lub w jakikolwiek inny sposób przy użyciu nowych narzędzi komunikacji. Biskup diecezjalny wypełnia powierzone sobie zadanie stosując w tej materii sankcje administracyjne lub karne. Celem jego działania jest doprowadzenie do skrucchy wyrządzających szkodę wierze lub dobrym obyczajom, ochrona dobra duchowego wiernych oraz troska o zachowanie jedności Kościoła.

THE COMPETENCE OF THE DIOCESAN BISHOP REGARDING INSTRUMENTS OF SOCIAL
COMMUNICATION IN THE 1983 CODE OF CANON LAW

SUMMARY

In the 1983 Code of Canon Law the ecclesiastical legislator directly devotes eleven canons (822-832) to the instruments of social communication. In an indirect way it refers to them in canon: 666, 747, 761, 772, 779, 804, 1063, 1369.

The legislator of the Code grants to the diocesan bishop broad jurisdiction regarding the instruments of social communication. These concern the following capacities: the use of the instruments of social communication and the instruction concerning the obligation of cooperation in their usage, ensuring the purity of faith and morals, issuing permissions for the participation of the clergy and the religious in radio and television programs and publishing in journals, preparation of standards for the presence of the clergy and monks in radio and television broadcasting and the transmission of Christian doctrine through these instruments, as well as the administration of sanctions against those who harm true faith or good morals.

The instructions of the legislator of the Code correspond with the ecclesiastical documents on the instruments of social communication or the episcopal ministry: the decrees of the II Vatican Council *Inter mirifica* and *Christus Dominus*, the instruction of the Pontifical Commission for Social Communications *Communio et progressio*, the directory of the Congregation for Bishops *Ecclesiae imago*, the instruction of the Pontifical Council for Social Communications *Aetatis novae*, as well as the directory of the Congregation for Bishops *Apostolorum successores*. The Code norms are also complemented by the *Guide to the Training of Future Priests Concerning the Instruments of Social Communication* issued by the Congregation for Catholic Education, the *Instruction on Some Aspects of the Use of the Instruments of Social Communication in Promoting the Doctrine of the Faith* issued by the Congregation for the Doctrine of the Faith and the document of the Pontifical Council for Social Communications *Ethics in Communications*.

Słowa kluczowe: zezwolenie, aprobata, *imprimatur*, *nihil obstat*

Key words: permission, approval, *imprimatur*, *nihil obstat*